

სამართალი, სახელმწიფო და ერთი უხერხული კითხვა

N524 — საერთაშორისო საჯარო სამართალი • კვირა 1 • დარიგება
გიორგი კობერიძე • ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

დასაწყისი: ერთი უხერხული კითხვა

წარმოიდგინეთ სიტუაცია. ერთი სახელმწიფო არღვევს საერთაშორისო ხელშეკრულებას. გამოდიხართ და ამბობთ: „ეს საერთაშორისო სამართლის დარღვევაა!“

და ვიღაც გეკითხებათ:

— კარგი. და ვინ დააპატიმრებს? სად არის მსოფლიო პოლიცია? სად არის მსოფლიო ციხე? თუ დამრღვევს არაფერი მოსდის, **მართლა სამართალია ეს?**

ეს კითხვა საერთაშორისო სამართალს **საუკუნეებია დასდევს**:

„ცენტრალიზებული მთავრობის არარსებობის გამო საერთაშორისო სამართალს აკლია ის აღსრულების მექანიზმები, რომლებიც ბევრ სხვა სამართლებრივ სისტემას აქვს. აქედან მოდის კითხვა, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში დასდევს საერთაშორისო სამართალს: **is international law really law?**“

— OpenRewi ch.2 „Overarching Questions“, გვ. 27

ამ კითხვაზე პასუხს **ვერ გავცემთ**, სანამ არ გავარკვევთ, საერთოდ რა არის სამართალი. სწორედ ამიტომ იწყება საერთაშორისო სამართლის კურსი **სამართლის თეორიით** — ეს არ არის მოსაწყენი შესავალი, ეს არის იარაღი, რომლითაც მთელი დანარჩენი კურსი მუშაობს.

🔗 **ამ ლექციის ბოლოს თქვენ შეძლებთ** ამ კითხვაზე არგუმენტირებულად პასუხს — და მიხვდებით, რომ პასუხი უფრო საინტერესოა, ვიდრე უბრალო „კი“ ან „არა“.

I. სამართლის თეორია — რა არის და რატომ გვჭირდება

„**თეორია**“ არის განსაზღვრულ საგანზე შეხედულებებისა და დასკვნების სისტემატიზებული, მოწესრიგებული ერთობლიობა. ანუ არა ცალკეული აზრები, არამედ **აზრების მოწესრიგებული სისტემა**.

სამართლის თეორიას ორი გაგება აქვს:

	რას შეისწავლის
ვიწრო გაგებით	ენის ანალიტიკური თეორიაა — იკვლევს ენობრივ ფორმაში გამოხატულ სამართლებრივ წინადადებებს და აღწერს იურიდიული მნიშვნელობით გამოყენებულ ენობრივ ფორმებს
ფართო გაგებით	მოიცავს ფუძემდებლურ დისციპლინებს: სამართლის ფილოსოფიას, სამართლის ისტორიას, შედარებით სამართალმცოდნეობას , სამართლის სოციოლოგიას, იურიდიულ არგუმენტაციას

ისტორიულად ის ჩამოყალიბდა როგორც „**სამართლის ზოგადი მოძღვრება**“ — და ეს სახელი დღესაც ითვლება „ძველ და უფრო კორექტულ დასახელებად“.

💡 **რატომ გვხვებათ ეს თქვენ?** სამართლის თეორიას **სახელმწიფოს პრობლემებიც** აინტერესებს: ის შეისწავლის სამართლისა და სახელმწიფოს კავშირს და სახელმწიფოს როლს სამართლის მოქმედების პროცესში. სწორედ ეს არის საერთაშორისო ურთიერთობების ბირთვი.

სამი ფუნქცია

ფუნქცია	რას აკეთებს	მაგალითი
ემპირიული	სწავლობს არა მხოლოდ ნორმებს, არამედ სამართლის სოციალურ როლს — როგორ მოქმედებს ნორმა ადამიანთა ქცევაზე	რატომ იცავს სახელმწიფოთა უმრავლესობა ხელშეკრულებებს, თუ პოლიცია არ არსებობს?
ანალიტიკური	შლის ნორმის სტრუქტურას, სამართლის ძირითად ცნებებსა და ფორმებს	რა განსხვავებაა „ხელშეკრულებასა“ და „ჩვეულებას“ შორის?
ნორმატიული	სწავლობს სამართლის მოქმედების საფუძვლებს, შეფარდების მეთოდებს, სამართლიანობასა და „მართალი სამართლის“ პრობლემას	შეიძლება თუ არა კანონი იყოს უსამართლო და მაინც სავალდებულო?

(წყარო: ხუბუა, „სამართლის თეორია“)

II. რა არის სამართალი? — 2500 წელი პასუხის გარეშე

2500 წელზე მეტია, რაც იურისპრუდენცია ცდილობს სამართლის ცნების ჩამოყალიბებას. დღემდე ყველა ეს მცდელობა უშედეგოდ დასრულდა.

ეს არ არის მარცხი — ეს არის თავად საგნის ბუნება:

- სამართალი არის **კულტურული და ისტორიული მოვლენა**
- ის **არ არის** უნივერსალური, დროისა და სივრცის გარეშე არსებული ფენომენი
- ის იცვლება დროსთან და გარემოებებთან ერთად

ამიტომ ცვალებადია სამართლის ცნებაც და სადავოა მისი შინაარსიც.

ორი ბანაკი

შეხედულებები პირობითად ორ დიდ ჯგუფად იყოფა:

1. შინაარსობრივი ცნება — „მნიშვნელოვანია, რას ამბობს“

(ულპიანე, აკვინელი, კანტი)

სამართალი შესასრულებლად სავალდებულოა იმიტომ, რომ:

1. ადგენს საზოგადოდ „**კარგ**“ და „**მისაღებ**“ ქცევის წესს
2. გამომდინარეობს **ბუნებითი ან გონითი კანონიდან**
3. **თანაბრად** ზღუდავს თითოეულის თავისუფლებას

2. ფორმალური ცნება — „მნიშვნელოვანია, ვინ და როგორ მიიღო“

(კელზენი, ბირლინგი, იერიინგი)

იურიდიული მოთხოვნა სავალდებულოა **მისი ფორმის გამო**, და არა შინაარსის გამო. იურიდიულია სახელმწიფო ხელისუფლების ყველა ის მოთხოვნა, რომელიც სათანადო წესების დაცვით არის მიღებული.

? დაფიქრდით: თუ პარლამენტმა ყველა პროცედურა დაიცვა და აშკარად უსამართლო კანონი მიიღო — ეს სამართალია? პირველი ბანაკი იტყვის „არა“. მეორე — „კი, მაგრამ ცუდი“. **ეს კამათი 2500 წელია გრძელდება და ჯერ არ დასრულებულა.**

პოზიტიური და ბუნებითი სამართალი

ამ ორი ცნების საფუძველზე გამოიყოფა სამართლის **პოზიტიური** და **ბუნებით-სამართლებრივი** გაგება.

პოზიტიური სამართალი

სამართალი არის სახელმწიფოს მიერ დადგენილი, შესასრულებლად სავალდებულო ქცევის წესების ერთობლიობა.

იურიდიული პოზიტივიზმის მიხედვით ნორმას ახასიათებს:

- **ა)** დადგენილია სათანადო უფლებამოსილების მქონე პოლიტიკური ან სახელმწიფო ორგანოს მიერ
- **ბ)** სოციალურად ქმედითია (ნამდვილია) — ადრესატები მას ან ნებაყოფლობით იცავენ, ან იძულებით ახორციელებენ უფლებამოსილი ორგანოები
- **გ)** ნორმას ქცევის სავალდებულო მოდელად აღიარებენ როგორც სახელმწიფო ორგანოები, ისე მოქალაქეები

პოზიტიური თეორია განასხვავებს სამართალს „**როგორც ის არის**“ და „**როგორც ის უნდა იყოს**“. ის ასევე მკაფიოდ ჰყოფს **მორალსა და სამართალს**: მორალურობა არ განსაზღვრავს არც სამართლის მოქმედებას და არც მის სავალდებულობას.

ეს გამიჯვნა თანამედროვე თეორიაში ცნობილია როგორც „**separability thesis**“ — „ყველა სამართლებრივი პოზიტივისტი თანხმდება, რომ **სამართალი და მორალი აუცილებლად დაკავშირებული არ არის**... სწორედ ეს გამიჯვნა ხდის შესაძლებელს სამართლის შინაარსის კრიტიკას.“

— OpenRewi ch.3 „Approaches“ (B. Etkin, A. Green), გვ. 69

ბუნებითი სამართალი

მოიცავს **დროისა და სივრცის გარეშე არსებულ, ობიექტურად სავალდებულო** ქცევის წესებსა და პრინციპებს. მას **ზეპოზიტიურ სამართალსაც** უწოდებენ.

არსებითად ის **მორალისა და სამართლიანობის იდენტურია** — ხშირად სინონიმებადაც განიხილება. პოზიტივიზმისგან განსხვავებით, ის **არ** ჰყოფს მორალსა და სამართალს.

კრიტიკა:

1. შეუძლებელია ფაქტის შესახებ მსჯელობიდან (**არსი**) გამომდინარეობდეს ნორმა (**ჯერარსი**)
2. ღიად რჩება მოქმედების საკითხი: *რა იცვლება მაშინ, თუ მოსამართლის შეხედულებით პოზიტიური ნორმა არ შეესაბამება ბუნებით სამართალს?*

(ამ ნაწილის საფუძველი: ხუბუა, „სამართლის თეორია“)

სამი სახელი, რომელიც უნდა იცოდეთ

ზემოთ ნახსენები კელზენი მართო არ არის. ეს სამი მოაზროვნე განსაზღვრავს თანამედროვე დისკუსიას — და სამივე პირდაპირ უკავშირდება საერთაშორისო სამართალს.

ჯონ ოსტინი (1790–1859) — „ბრძანება მუქარით“

შექმნა „**command theory**“: სამართალი შედგება „**orders backed by threats**“ — ბრძანებებისგან, რომლებსაც მუქარა უმაგრებს ზურგს.

- „**ბრძანება**“ = სუვერენის ნება, რომელსაც ჩვეულებრივ ემორჩილებიან
- „**მუქარა**“ = სანქცია დაუმორჩილებლობისთვის

 დაიმახსოვრეთ ეს — მეოთხე ნაწილში დაგვჭირდება.

ჰერბერტ ჰარტი (1907–1992) — „ეს ძალიან პრიმიტიულია“

წიგნში *The Concept of Law* ოსტინის თეორია სამი არგუმენტით დაანგრია:

1. **ვერ ხსნის ჩვეულებით სამართალს** — ის ხომ არავის უბრძანებია
2. **ყველა კანონი არ ბრძანებს ან კრძალავს** კონკრეტულ ქმედებას
3. **თითქმის არცერთ სისტემაში ვერ ვიპოვით სუვერენს** შეუზღუდავი უფლებამოსილებით

ჰარტის ალტერნატივა: სამართალი არის „**პირველადი და მეორეული წესების კავშირი**“.

	რას აკეთებს	მაგალითი
პირველადი წესები	ადგენს ვალდებულებებს და ანიჭებს უფლებებს	„აკრძალულია გზის გადაკვეთა წითელზე“
მეორეული წესები	წესები წესების შესახებ — სისტემას სისტემად აქცევს	↓

მეორეული წესები სამ პრობლემას წყვეტს:

პრობლემა	გადაწყვეტა	პასუხობს კითხვას
გაურკვევლობა — რომელი წესია ნამდვილი?	rule of recognition (აღიარების წესი)	რა არის სამართალი?
სტატიკურობა — წესები არ იცვლება	rules of change (ცვლილების წესები)	როგორ იცვლება სამართალი?
არაეფექტიანობა	rules of adjudication (განსჯის წესები)	ვინ და როგორ იყენებს სამართალს?

ჰანს კელზენი (1881–1973) — „ყველაფერს საფუძველი უნდა ჰქონდეს“

ავსტრიელი იურისტი, უფრო გავლენიანი კონტინენტურ სისტემებში.

- სამართლებრივი ნორმა ნამდვილია მხოლოდ მაშინ, თუ მას „უფრო მაღალი“ ნორმა ამტკიცებს, დადგენილი პროცედურით
- ეს საფეხურებრივი კონსტრუქცია (**Stufenbau**) მთავრდება **Grundnorm**-ით (ძირითადი ნორმა) — წიგნში *Reine Rechtslehre* („სამართლის სუფთა თეორია“)
- **Grundnorm** არის ნაგულისხმევი დებულება ნებისმიერი სამართლებრივი სისტემის საძირკველში — „უბრალო ფიქცია ნამდვილობის შესანარჩუნებლად“

პარტისთვის ნამდვილობა **სოციალურ აღიარებაზეა** დამოკიდებული; კელზენისთვის ის მთლიანად **ნორმატიული** („ჯერარსის“, არა „არსის“) საკითხია.
— *OpenRewi ch.3, გვ. 70–71*

III. სამართლის ოთხი ნიშანი

სამართალს ახასიათებს:

1. ადგენს ქცევის განსაზღვრულ წესს
2. ზოგადსავალდებულოა — ვრცელდება საზოგადოების ყველა წევრზე
3. აქვს მოქმედების პრეტენზია
4. აქვს იძულებით განხორციელების შესაძლებლობა

ჯერარსი: მთავარი, რაც უნდა გაიგოთ

სამართალი **ჯერარსული** მოვლენაა — ის ადგენს მოდელს, რომლის შესაბამისადაც უნდა მოიქცეს ადრესატი.

სწორედ **ნორმატიულობა** განასხვავებს სამართლის ნორმას ბუნების კანონისგან:

	ხასიათი	შეიძლება იყოს
ბუნების კანონი	დესკრიფციული (აღწერიითი)	ჭეშმარიტი ან მცდარი
სამართლის ნორმა	პრესკრიფციული (ნორმატიული)	დაცული ან დარღვეული

★ **და აი მთავარი:** გრავიტაციის კანონი „ირღვევა“? — არა, ის უბრალოდ არასწორი აღმოჩნდებოდა. სამართლის ნორმა კი **დარღვევის შემთხვევაშიც ინარჩუნებს სავალდებულობას**.
ეს გადამწყვეტია საერთაშორისო სამართლისთვის: **დარღვევა ნორმას არ აუქმებს**. როცა სახელმწიფო არღვევს ხელშეკრულებას, ხელშეკრულება არ ქრება — ის ირღვევა. სხვაობა უზარმაზარია.

დამატებით:

- სამართლის მოქმედება ვრცელდება **მხოლოდ ადამიანებზე** და მიმართულია მათი **გარეგანი ქცევისკენ**
- სამართალი მიმართულია **მომავლისკენ**
- სამართალს ახასიათებს **ჰეტერონომიული სავალდებულობა** — ის სავალდებულოა მიუხედავად იმისა, სურს თუ არა ეს ადრესატს

შეჯამება: სამართალი არის ნორმათა ერთობლიობა, რომლის დაცვაც უზრუნველყოფილია სახელმწიფო იძულებით.

(წყარო: ხუბუა, „სამართლის თეორია“)

IV. ★ დავუბრუნდეთ უხერხულ კითხვას

ახლა ხელში გვაქვს ყველა ინსტრუმენტი. გავიხსენოთ დასაწყისი:

არის თუ არა საერთაშორისო სამართალი სამართალი?

ოსტინი იტყოდა: არა

გახსოვთ „ბრძანება მუქარით“? საერთაშორისო არენაზე:

- **სუვერენი არ არსებობს** — არავინ დგას სახელმწიფოებზე მაღლა
- **ცენტრალიზებული პოლიცია არ არსებობს**
- სავალდებულო იურისდიქციის სასამართლოც კი შეზღუდულია

ოსტინის ლოგიკით ეს **სამართალი არ არის**. და ეს არ არის ჩემი გამოგონება:

„ანალიტიკური პოზიტივიზმის ზოგიერთი მოძველებული ვერსია შეიძლება შეუთავსებელი აღმოჩნდეს საერთაშორისო სამართალთან — მაგალითად, ოსტინის ბრძანებათა თეორია — რაც **ექვევშე აყენებს მის ზოგად ჭეშმარიტებას, საერთაშორისო არენაზე სუვერენის არარსებობის გამო.**“

— *OpenRewi ch.3, გვ. 72*

მაგრამ აქ ხრიკია

ყურადღებით წაიკითხეთ ციტატა. იქ **არ წერია** „საერთაშორისო სამართალი სამართალი არ არის“. იქ წერია, რომ ეს ფაქტი **ოსტინის თეორიას** აყენებს ეჭვქვეშ.

ანუ დასკვნა შებრუნებულია: **თუ თეორია ვერ ხსნის რეალობას, პრობლემა თეორიაშია.**

და სწორედ ამას ამბობდა ჰარტი, როცა ოსტინს აკრიტიკებდა:

- სამართალი **მხოლოდ ბრძანებები არ არის** — არის უფლების მიმნიჭებელი წესებიც
- **ჩვეულებითი სამართალი** არავის უბრძანებია, მაგრამ არსებობს — და საერთაშორისო სამართლის უდიდესი ნაწილი სწორედ ჩვეულებითია
- **შეუზღუდავი სუვერენი** არც შიდა სისტემებში არსებობს

ჰარტის „აღიარების წესის“ ლოგიკით საკითხი ასე დგება: **ცნობენ თუ არა სახელმწიფოები ამ წესებს სავალდებულოდ?** — და პასუხი დიახაა.

💡 **ემპირიული არგუმენტი:** სახელმწიფოები საერთაშორისო ვალდებულებების აბსოლუტურ უმრავლესობას **ასრულებენ** — ყოველდღიურად, ხმაურის გარეშე. ჩვენ მხოლოდ დარღვევებს ვამჩნევთ, რადგან სწორედ ისინი ხვდება სიახლეებში. **ეს ზუსტად ის კითხვაა, რასაც სამართლის თეორიის ემპირიული ფუნქცია სვამს.**

რა უნდა წაიღოთ ამ ნაწილიდან

არა პასუხი „კი“ ან „არა“, არამედ **უნარი, რომ კითხვა სწორად დასვათ:**

ცუდი კითხვა	კარგი კითხვა
„სამართალია თუ არა?“	„ რომელი თეორიის მიხედვით და რატომ? “
„ვინ დააპატიმრებს?“	„როგორ მუშაობს ეს სისტემა ცენტრალიზებული იძულების გარეშე?“

V. ლეგიტიმურობა და ლეგალურობა — ორი სხვადასხვა რამ

ეს ორი სიტყვა ერთმანეთს ჰგავს და ხშირად ერევათ. მათი განსხვავება საერთაშორისო ურთიერთობებში გადამწყვეტია.

	ლეგალურობა	ლეგიტიმურობა
რა არის	ფორმალურ-ორგანიზაციული პრინციპი	რწმენაზე დაფუძნებული აღიარება
კითხვა	კანონის საფუძველზე მოქმედებს?	სჯერათ, რომ სამართლიანია?
ვინ წყვეტს	ფორმალური წესები	ადრესატები

სამართალი ლეგიტიმურია, რამდენადაც:

- ა) ნორმა არის შესასრულებლად სავალდებულო ქცევის წესი
- ბ) ეყრდნობა ადრესატების განსაზღვრული ნაწილის **რწმენას**, რომ ნორმა ლეგიტიმურია და, მაშასადამე, სავალდებულოა

ლეგიტიმურია ხელისუფლება, რომელიც:

- ა) ეყრდნობა მოსახლეობის ფართო ფენების მხარდაჭერას
- ბ) აღიარებს ხელისუფლების შეცვლის საყოველთაოდ აღიარებულ და დემოკრატიულ პროცედურებს
- გ) ხორციელდება თანამედროვე სოციალურ-პოლიტიკური გაერთიანების და არა კლანური ან კასტური დაჯგუფებების მიერ

ლეგალურია ხელისუფლება, რომლის საქმიანობაც ხორციელდება კანონის საფუძველზე და მის შესაბამისად.

? დაფიქრდით: შესაძლებელია ხელისუფლება იყოს **ლეგალური, მაგრამ არალეგიტიმური?** და პირიქით? ორივეს ისტორია ბევრ მაგალითს იცნობს — და თითოეული მათგანი საერთაშორისო ურთიერთობების კრიზისია.

(წყარო: ხუბუა, „სამართლის თეორია“)

VI. შედარებითი სამართალმცოდნეობა

თანამედროვე იურისტი **არ კმაყოფილდება** მხოლოდ „საკუთარი“ სამართლებრივი სისტემის ცოდნით. სამართლის თეორია შეისწავლის როგორც ეროვნული სისტემის ინდივიდუალურ თავისებურებებს, ისე იურიდიული სინამდვილის განვითარების **საერთო კანონზომიერებებს**.

★ **მთავარი წესი:** შედარება **არ** ნიშნავს უცხო სისტემისთვის საკუთარი მასშტაბის მორგებას. ის ნიშნავს **ახალი მასშტაბების მოძიებას**, რომლებითაც შეიძლება შეფასდეს როგორც საკუთარი, ისე უცხო სამართლის სისტემა.

💡 **რატომ არის ეს თქვენი პროფესიის ბირთვი:** საერთაშორისო მოლაპარაკება სწორედ იქ ჩავარდება, სადაც ერთი მხარე მეორის სისტემას საკუთარი საზომით ზომავენ.

(წყარო: ხუბუა, „სამართლის თეორია“)

VII. სახელმწიფო — ოთხი კრიტერიუმი

სახელმწიფო არის **განსაკუთრებული წესით მოწყობილი, იურიდიულად გაფორმებული პოლიტიკური ორგანიზაცია**.

საერთაშორისო სამართალში კლასიკური ჩამონათვალი მოცემულია **მონტევიდეოს 1933 წლის კონვენციაში სახელმწიფოთა უფლება-მოვალეობების შესახებ**:

„The state as a person of international law should possess the following qualifications: **a)** a permanent population; **b)** a defined territory; **c)** government; and **d)** capacity to enter into relations with the other states.”

— მონტევიდეოს კონვენცია (1933), მუხლი 1

#	ორიგინალი	ქართულად
1	a permanent population	მუდმივი მოსახლეობა
2	a defined territory	განსაზღვრული ტერიტორია
3	government	მთავრობა
4	capacity to enter into relations with the other states	სხვა სახელმწიფოებთან ურთიერთობის უნარი

⚠ **ყურადღება თარიღზე:** კონვენცია მიღებულია 1933 წელს, მონტევიდეოში, ამერიკის სახელმწიფოთა VII კონფერენციაზე. (თუ სადმე „1993“ შეგხვდებათ — შეცდომაა.)

1. მუდმივი მოსახლეობა

საჭიროა **მეტ-ნაკლებად იდენტიფიცირებადი ხალხი**, რომელიც ჩვეულებრივ ცხოვრობს ტერიტორიაზე. მოსახლეობა (ტერიტორიასთან ერთად) სახელმწიფოს არსებობის **ფიზიკურ საფუძველს** ქმნის.

რაოდენობას მნიშვნელობა არ აქვს: ტუვალუ და ნაურუ (1 მლნ-ზე ნაკლები მოსახლეობით) ისეთივე სახელმწიფოებია, როგორც ინდოეთი და ჩინეთი (1 მლრდ-ზე მეტით). (*OpenRewi ch.7, გვ. 230*)

2. განსაზღვრული ტერიტორია

ტერიტორიული სუვერენიტეტი გულისხმობს სახელმწიფოს განსაკუთრებულ უფლებას, თავის ტერიტორიაზე განახორციელოს თავისი საქმიანობა. ტერიტორია მოიცავს ხმელეთის ზემოთ არსებულ **საჰაერო სივრცესაც**.

💡 **მნიშვნელოვანი:** მიუხედავად იმისა, რომ საზღვრების დემარკაციას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, **აბსოლუტური სიცხადე აუცილებელი მოთხოვნა არ არის**. სასაზღვრო დავა თავისთავად სახელმწიფოებრიობას არ აქარწყლებს.

3. მთავრობა

მთავრობის მიერ ტერიტორიისა და მოსახლეობის **უფექტიანი კონტროლი** მესამე არსებითი ნიშანია. სტანდარტი ასე ფორმულირდება:

„სახელმწიფოდ ყოფნისთვის ენტიტეტს უნდა ჰქონდეს მთავრობა ან მმართველობის სისტემა, რომელიც **ზოგადად აკონტროლებს მის ტერიტორიას, სხვა ენტიტეტების გამორიცხვით ...** საერთაშორისო სამართალი არ ადგენს კონკრეტულ მოთხოვნებს ამ კონტროლის ბუნებისა და მასშტაბის შესახებ, გარდა იმისა, რომ ის მოიცავდეს **წესრიგის გარკვეულ დონეს და ძირითადი ინსტიტუტების არსებობას**.”

— *OpenRewi ch.7, გვ. 232 (Crawford-ის ციტირებით)*

⚠ **ეს გაგაკვირვებთ:** „უფექტიანი“ მთავრობა **არ ნიშნავს დემოკრატიულს** და **არ მოითხოვს** ადამიანის უფლებათა სრულ დაცვას. სახელმწიფოებრიობა და კარგი მმართველობა **ორი სხვადასხვა საკითხია**. (*OpenRewi ch.7, გვ. 232*)

ისტორიული მაგალითი: როცა ბელგიამ 1960 წელს დამოუკიდებლობა მისცა დღევანდელ კონგოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას, იქ მაშინვე დაიწყო რამდენიმე სეპარატისტული მოძრაობა, ძალადობა და ბელგიური სამხედრო ყოფნა გაგრძელდა — **და მაინც, DRC სწრაფად აღიარეს დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ**. (*OpenRewi ch.7, გვ. 232–233*)

4. ურთიერთობის უნარი → ფარდობითი პოლიტიკური დამოუკიდებლობა

მეოთხე კრიტერიუმი ტექსტში ფორმალურად არის ჩანერილი („ურთიერთობის უნარი“), მაგრამ თანამედროვე დოქტრინა მას **არსებითად** კითხულობს: **„relative political independence”** — ფარდობითი პოლიტიკური დამოუკიდებლობა.

ეს ნიშნავს **უცხოური დომინაციის არარსებობას** — რაც უნდა განვასხვავოთ ორი სხვა რამისგან:

ეს არ არღვევს დამოუკიდებლობას	ეს არღვევს
უცხოური პოლიტიკური გავლენა	უცხო სახელმწიფოს სამართლებრივი პრეტენზია ტერიტორიაზე ან საგარეო ურთიერთობებზე
უცხოურ ინფრასტრუქტურაზე დამოკიდებულება	არსებითი გარეშე კონტროლი სამთავრობო ფუნქციებზე

ორი მაგალითი, რომელიც ყველაფერს ხსნის:

- 🇺🇸 **ლიხტენშტაინი** საკუთარი ციხეების ნაცვლად **ავსტრიის ციხეებს იყენებს** (ლოგისტიკური აუცილებლობით). მისი დამოუკიდებლობა **ეჭვქვეშ არავის დაუყენებია**.
- 🇯🇵 **მანჩუკუო (1932)** — იაპონიის იმპერიის მიერ შექმნილი „სახელმწიფო“ მანჯურიაში. მას **აღიარება საყოველთაოდ ეთქვა უარი**, რადგან ის იყო „**თოჯინა-სახელმწიფო**“ (puppet State), რომელსაც *de facto* დამოუკიდებლობა არ ჰქონდა.

★ **წესი, რომელიც უნდა დაიმახსოვროთ:** როცა **ფორმალური** დამოუკიდებლობა თითქოს არსებობს, მაგრამ **ფაქტობრივი** — არა, **ფაქტობრივს აქვს გადამწყვეტი წონა**.

— OpenRewi ch.7, გვ. 233

VIII. აღიარება — ვინ წყვეტს, რომ სახელმწიფო სახელმწიფოა?

აქ იწყება ის, რასაც ლიტერატურა „**დიდ დებატს**“ (the great debate) უწოდებს.

ჯერ ტექსტი

მონტევიდეო, მუხლი 3:

„The political existence of the state is **independent of recognition** by the other states.“

მონტევიდეო, მუხლი 6:

„Recognition is **unconditional and irrevocable**.“

? **დაფიქრდით:** თუ აღიარება მხოლოდ ფაქტის კონსტატაციაა — **რატომ სჭირდება მას „უპირობოა“ და „შეუქცევადობა“?** ესენი ხომ **სამართლებრივი აქტის** ნიშნებია, და არა უბრალო აღწერის.

სწორედ ამ დაძაბულობიდან იბადება ორი თეორია.

ორი თეორია

	კლასიკური (უკიდურესი) ვერსია	თანამედროვე ვერსია
დეკლარაციული	აღიარება წმინდა პოლიტიკური აქტია, სამართლებრივი მნიშვნელობის გარეშე	სახელმწიფოებრიობა აღიარებაზე დამოკიდებული არ არის, მაგრამ აღიარებას მტკიცებულებითი (probative) წონა აქვს
კონსტიტუციური	სახელმწიფო არსებობს მხოლოდ იმ ენტიტეტებს შორის, რომლებიც ერთმანეთს ცნობენ	ფართო აღიარება აუცილებელი არ არის, მაგრამ შეიძლება იყოს საკმარისი

„Both views are, according to general consensus, **mistaken**.“ (საყოველთაო თანხმობით, ორივე ხედვა მცდარია.)

— OpenRewi ch.7, გვ. 228

ანუ სწორი კითხვა არ არის „რომელი თეორიაა სწორი“, არამედ: „ამ კონკრეტულ ფაქტებზე რამდენად წონადია აღიარება?“

კრიტიკული განახლება

„These ‘**Montevideo criteria**’ were once considered **dispositive**; however, **this is no longer the case.**”

განახლებული ჩამონათვალი: „(1) a permanent population; (2) a **more or less** defined territory; (3) an **effective** government; and (4) **relative political independence.**”

„they do **not** operate as a set of **strictly necessary conditions** ... A **holistic judgment** in relation to any given case is thus necessary.”

— *OpenRewi ch.7, გვ. 230*

რას ნიშნავს ეს პრაქტიკულად: კრიტერიუმები არ არის ჩამრთველები. სიტყვები *more or less, effective, relative* გადაგვყავს ხარისხობრივ შეფასებაზე — და საჭიროა ყველა გარემოების ერთობლივი შეფასება.

როცა აღიარება თავად დარღვევაა

მონტევიდეო, მუხლი 11:

„...the precise obligation **not to recognize territorial acquisitions or special advantages which have been obtained by force...** The territory of a state is **inviolable...**”

თანამედროვე დადასტურება: ICJ-ის Kosovo-ს საკონსულტაციო დასკვნის ხაზით — საერთაშორისო სამართალი ზოგადად უშვებს სეცესიას, მაგრამ უფლებას არ ანიჭებს; სეცესია მართლსაწინააღმდეგოა, როცა მიღწეულია თვითგამორკვევის ან ძალის გამოყენების აკრძალვის დარღვევით. იქვე ნახსენებია „**unlawful recognition**” დონეცკისა და ლუგანსკის შემთხვევაში (2022). (*OpenRewi ch.7, გვ. 235*)

★ კვირის მთავარი იდეა: აღიარებების რაოდენობა არ კურნავს უკანონობას.

არსებობს აღიარება, რომელიც არც კონსტატაციაა და არც შექმნა — არამედ დელიქტი.

გადამოწმების კითხვები

თეორია

- რა განსხვავებაა სამართლის თეორიის ვიწრო და ფართო გაგებას შორის?
- ახსენით სამართლის ცნების შინაარსობრივი და ფორმალური მიდგომების განსხვავება. თითოეულს მოუძებნეთ ერთი მოაზროვნე.
- რატომ ამბობენ, რომ „**არსიდან ჯერარსი არ გამომდინარეობს**“?
- რითი დაანგრია ჰარტმა ოსტინის „ბრძანებათა თეორია“? დაასახელეთ სამივე არგუმენტი.
- რა არის **Grundnorm** და ვის ეკუთვნის ეს ცნება?
- რა განსხვავებაა ლეგალურობასა და ლეგიტიმურობას შორის?

საერთაშორისო სამართალი

- ★ არის თუ არა საერთაშორისო სამართალი სამართალი? დაასაბუთეთ ორი სხვადასხვა თეორიის პოზიციიდან.
- ჩამოთვალეთ მონტევიდეოს ოთხი კრიტერიუმი ორიგინალის ტერმინოლოგიით. რომელ წელს არის მიღებული კონვენცია?
- რატომ არ არის „ეფექტიანი მთავრობა“ იგივე, რაც „დემოკრატიული მთავრობა“?
- რითი განსხვავდება ლიხტენშტაინის და მანჩუკუოს შემთხვევები?
- რატომ არის ორივე — დეკლარაციული და კონსტიტუციური — უკიდურესი თეორია უარყოფილი?
- ენტიტეტს ცნობს 100 სახელმწიფო, მაგრამ ის წარმოიშვა ძალის გამოყენებით. რა შედეგია და რომელი ნორმა მოქმედებს?

წყაროები

წყარო	გამოყენებული ნაწილი	ლიცენზია
გ. ხუბუა, „სამართლის თეორია“	ნაწილები I–III, V–VI (სამართლის თეორია, ცნება, ნიშნები, ლეგიტიმურობა, შედარებითი სამართალმცოდნეობა)	საავტორო უფლებებით დაცული — ტექსტი არ ქვეყნდება
მონტევიდეოს კონვენცია (1933)	მუხლები 1, 3, 6, 11	ოფიციალური დოკუმენტი
OpenRewi / Routledge 2024, ch.2 „Overarching Questions“	გვ. 27	CC-BY-SA 4.0
OpenRewi / Routledge 2024, ch.3 „Approaches“ (B. Etkin, A. Green)	გვ. 69–72	CC-BY-SA 4.0
OpenRewi / Routledge 2024, ch.7 „Subjects and Actors“ (V. Engström, A. Green)	გვ. 228, 230, 232–233, 235	CC-BY-SA 4.0

i ლიცენზია. ეს დარიგება ეყრდნობა ღია ლიცენზიის (CC-BY-SA 4.0) და ოფიციალურ წყაროებს, ამიტომ თავისუფლად შეგიძლიათ გამოიყენოთ და გაავრცელოთ — იმავე ლიცენზიის შენარჩუნებითა და წყაროს მითითებით.

სილაბუსის სახელმძღვანელოები (ხუბუა, Shaw, Malanczuk, ალექსიძე) საავტორო უფლებებით არის დაცული: აქ ისინი მითითებულია **მხოლოდ ბიბლიოგრაფიულად**, ტექსტი არ ქვეყნდება. იხილეთ უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში ან ARGUS-ში.